Het buitengebeuren

Op vrijdag 12 april overleed de Amerikaanse grootmeester Robert Byrne op 84-jarige leeftijd aan gevolgen van de Ziekte van Parkinson. Byrne was in de jaren zestig en zeventig één van de steunpilaren van het toen opkomende Amerikaanse schaak, dat voordien vrijwel uitsluitend door Samuel Reshevsky gedragen werd. In 1973 kwalificeerde hij zich in het Interzonale toernooi van Leningrad (Sov) voor de Kandidatenmatches. Hij behoorde in die dagen tot de To-Tien van de wereld.
Byrne kwam evenals Bobby Fischer, uit Brooklyn, New York. In zijn zeer lezenswaardige boek 'My Seven Chess Podigies' beschrijft John Collins het buitengewoon talentvolle jeugdclubje dat hij trainde. De namen van Lewis Cohen, Raymond Weinstein, Donald Byrne (zijn broer) en Sally Matera zeggen tegenwoordige weinig meer, hoewel ze allemaal minimaal internationaal meester werden. De andere drie schopten het verder : de naam Bobby Fischer behoeft geen verdere toelichting. De andere twee waren William (Bill) Lombardy, de derde jeugdwereldkampioen, 1957 in Toronto (Can), na Oscar Panno (Arg) in Coventry (Eng) 1953 en Boris Spassky (Sov) in Antwerpen (Bel) in 1955, en dan natuurlijk Robert Byrne, Bob voor vrienden.
Hij dacht dat Collins een soort dependance dreef van de Manhattan of Marshall Club, de zogenaamde 'Hawthorne Club', maar 91 Lenox Road, bleek een privé-adres te zijn. Toch belden hij (14) en zijn broertje Don (12) aan. Collins' moeder deed open en nodigden hen uit om binnen te komen. Daar werd voor het eerst serieus met de schaaktraining van de twee begonnen. De broertjes maakten snel progressie.
Bob bleek een ongewoon hoog IQ te hebben, een modelleerling op de middelbare school, die thuis kwam met rapporten om van te blozen. Hij was vooral goed in filosofie, literatuur en kunst, maar hij was ook goed in talen (Frans en Duits). In 1945, hij was toen 17, werd hij snelschaakkampioen van New York.
Toen waren Larry Evans en Arthus Bisguier, beiden grootmeester zijn grootste rivalen. In 1952 mocht hij met het Amerikaanse team mee naar de Olympiade van Helsinki. De VS (1. Samuel Reshevsky, 2. Larry Evans, 3. Robert Byrne, 4. Arthur Bisguier, 5. George Koltanatowsky en 6. Hans Berliner) werden vijfde, maar Byrne imponeerde met 10,5 uit 15, goed voor brons op zijn bord (achter 1. David Bronstein (Sov) 8/10 en 2. Hein Donner (Ned) !! 10/13). Hij mocht zich vanaf dat moment internationaal meester noemen.
Daarna trok hij zich een tijd uit het actieve schaakleven terug om zich aan zijn studie (filosofie) aan de Universiteit van Yale te wijden. Hij speelde alleen nog maar af en toe een toernooi in de Verenigde Staten
Rond 1960, toen hij zij studie afgerond had, kwam hij terug in de schaakwereld. In 1960 won hij het US Open en volgde er een reeks van goede resultaten. Hij werd twee keer tweede in het Amerikaans kampioenschap, in 1960 en 1962. In 1964 werd hij benoemd tot grootmeester, maar zijn echte opmars begon pas in 1972, toen hij Amerikaans kampioen werd na een barrage met Samuel Reshevsky en Lubosh Kavelek. Daarmee plaatste hij zich voor het Interzonale toernooi van een jaar later in Leningrad.
Daar werd hij dé verrassing van het toernooi : 1/2. Anatoli Karpov (Sov) en Viktor Korchnoi (Sov) deelden de eerste plaats met 13,5 uit 17, maar Byrne werd derde met een punt minder (12,5), voor 4. Jan Smejkal (Tsj) 11, 5/6. Bent Larsen (Den), Robert Hübner (WDu) 10, 7. Gennadi Kuzmin (Sov) 9,5 8/10. Svetozar Gligoric (Joe), Mark Taimanov (Sov), Mikhail Tal (Sov) 8,5, 11/12. Miguel Quinteros (Arg), Ivan Radulov (Bul) 7,5, 13/14. Eugenio Torre (Fil), Wolfgang Uhlmann (Dui) 7, 15. Yosip Rukavina (Joe) 6,5, 16. Vladimir Tukmakov (Sov) 6,

17. Guillermo Estevez (Cub) 4,5 en 18. Miguel Cuellar (Col) 1,5. Dat sloeg in als een bom, want niemand had Byrne op voorhand tot de mogelijke kandidaten gerekend, maar zijn resultaat was meer dan overtuigend.
Ik had Byrne tijdens het IBM-toernooi in de zomer van 1969 in Amsterdam leren kennen als een rustige man, een kettingroker uit de categorie-Donner (twee pakjes per partij). Ik werkte toen in de persdienst van Berry Withuis. Byrne was toen al half kaal en droeg een behoorlijk sterke bril in een hip montuur, hier toen iets ongewoons voor een professor in de filosofie. Hij droeg ook opvallende stropdassen, dommige zelfs met schaakmotieven. Het was zijn eerste toernooi in Nederland en het beviel hem prima. Hij hield van een perfecte organisatie en het respect voor een grootmeester, dat hier vanzelfsprekend was. Ik moest hem verschillende keren met de taxi naar het hotel brengen en leerde hem toen kennen als ietwat afstandelijk, maar toch wel aangenaam in de omgang. Als speler vond ik hem gewoon laf. Hij maakte de ene na de andere remise en ik vond het wel mooi, dat hij juist over Johan Barendregt struikelde, die dat toernooi afgetekend laatste werd. Barendregt en Byrne waren vakgenoten, beiden professor in de filosofie.
Hij werd gedeeld zesde in dat toernooi achter 1. Lajos Portisch (Hon) 11,5/15 (!), 2, Vladimir Liberzon (Sov) 10, 3. Evgeny Vasjukov (Sov) 9,5, 4/5. Mato Damjanovic (Joe), Leonid Stein (Sov) 9, 6/8. Robert Byrne (VS), Klaus Darga (WDu), Boris Ivkov (Joe) 8,5, Lubosh Kavalek (VS) 8 en dan op anderhalf punt of meer de rest.
Later begreep ik pas dat Byrne aan een serieuze comeback werkte, naast zijn academische loopbaan als professor filosofie aan één van de toonaangevende universiteiten van de Verenigde Staten. Natuurlijk wist ik, dat hij in 1964 in het Amerikaans kampioenschap een beroemde partij van Bobby Fischer gewonnen had en dat hij in 1967 had deelgenomen aan het geruchtmakende interzonale toernooi van het Tunesische Soussa in 1967, waar Fischer weggelopen was, terwijl hij de zege voor het grijpen had. Een succes was dat overigens niet geworden. Bent Larsen (Den) won met 15,5, voor 2/4. Ewfim Geller (Sov). Svetozar Gligoric (Joe) en Viktor Korchnoi (Sov) 14. Byrne werd slechts negentiende met 7,5 punt.
Het was duidelijk dat er voor hem nog veel werk aan de winkel was. Hij probeerde dat met zijn academische werk te combineren en tot ieders verbazing lukte hem dat : in 1972 werd hij (na barrage) Amerikaans kampioen en een jaar later derde in het Interzonale toernooi van Leningrad (Sov). Na Euwe had geen enkele oprechte amateur het zo ver geschopt. Dat zat de professionals niet lekker. In de eerste Kandidatenmatch kreeg Byrne meteen de net onttroonde wereldkampioen Boris Spassky voor zijn kiezen. Hij werd in San Juan (Por) kansloos verpletterd met 1,4-4,5. Daarna haalde hij nooit meer dat niveau. Hij had zijn visitekaartje afgegeven en dat was voldoende voor hem.
Ik heb Byrne daarna nog vele keren mogen ontmoeten, vooral tijdens Olympiades (Nice 1974, tweede bord, brons met het team, brons persoonlijk 12/16), (Haifa 1976, eerste bord, goud met het team, 7/10), (Buenos Aires 1978, vierde bord, brons met het team, 5/9) en daarna was hij altijd wel in de een of andere functie namen de Amerikaanse schaakbond aanwezig, maar ik geloof niet meer als deelnemer.
Ik leerde hem pas echt goed kennen in de periode 1979-1980, toen hij twee keer achter elkaar naar Nederland kwam, eerste voor het IBM-toernooi 1979 in Amsterdam en een half jaar later voor het Hoogovens-toernooi 1980 in Wijk aan Zee. Hij hield van het respect dat hij hier genoot als grootmeester.
“Dat kennen ze in Amerika helemaal niet. Daar duwen ze je gewoon aan de kant, ongeacht wie je bent. Soms moet je zelfs je eigen bord en stukken meenemen. Dat is hier toch onvoorstelbaar ?”, zei in het interview, dat ik toen in Wijk aan Zee met hem maakte. Hij had

tot de Top-Tien van de wereld behoord, maar in zijn vaderland was hooguit een handjevol topspelers daarvan op de hoogte.
Hij was in zijn vaderland bekend als de schrijver van de schaakrubriek in 'The New York Times'. Daarmee was hij tijdens Spassky-Fischer in 1972 mee begonnen en dat hield hij tot in 2006 vol.
"U bent één van de weinigen, die kan zeggen, dat hij van Fischer gewonnen heeft en dat was nog een schitterende partij ook", zei ik.
"Ja dat is waar, maar de verliespartij van mijn broer tegen Fischer heeft alle boeken gehaald. Donald is een beetje de Kiezeritsky van de twintigste eeuw en heeft het dus verder geschopt dan ik."
Dat was zijn vorm van humor.
Na Robert Byrne is het in het naoologse schaak nog één echte professor gelukt zich te plaatsen voor de Kandidatenmatches en dat was Robert Hübner. Ik ken nog wel meer schakende professoren, John Nunn bijvoorbeeld, maar die hebben het nooit zo ver geschopt als die twee.
Voor de volledigheid de uitslagen van de genoemde toernooien : IBM-Amsterdam 1979 1/2. Vlastimil Hort (Tsj), Gyula Sax (Hon) 9/13, 3/4. Ulf Anderson (Zwe), Jan Smejkal (Tsj) 8,5, 5/7. Genna Sosonko, Robert Byrne (VS), Eugenio Torre (Fil) 7, 8/9. Hans Ree (Ned), Anatoli Lein (Sov) 6, 10. Hein Donner (Ned) 5, 11/14. Gert Ligterink (Ned), Istvan Farago (Hon). Michae; Stean (Eng) en Dragutin Sahovic (Joe) 4,5.
Hoogovens Wijk aan Zee 1980 : 1/2. Walter Browne (VS), Yasser Seirawan (VS) 10, 3. Viktor Korchnoi (Sov) 8,5. 4/6. Jan Timman (Ned), Lev Alburt (Sov). Peter Biyiasa (Can) 7,5, 7/8. Roberrt Byrne (VS), Hans Ree (Ned) 6,5, 9. Jaime Sunye Neto (Bra) 6, 10. Vladko Kovacevic (Joe) 5,5, 11. John van der Wiel (Ned) 4,5, 12/13. Gudmundur Sigurdjonson (IJsl), Hans Böhm 4, 14. Gert Ligeterink (Ned) 3.
Dat waren resultaten, die Byrne nog boekte, toen hij al ver over de zestig was.
Byrne overleed in zijn woonplaats Ossising (New York).

Jules Welling